

Loredana-Maria ILIN-GROZOIU

**CONCEPTE, CREDINȚE ȘI TRADIȚII
PRIVIND NEMURIREA SUFLETULUI
ȘI CULTUL MORTILOR**

LOREDANA-MARIA ILIN-GROZOIU

**CONCEPTE, CREDINȚE ȘI TRADIȚII
PRIVIND NEMURIREA SUFLETULUI
ȘI CULTUL MORȚILOR**

**Editura UNIVERSITARIA
Craiova, 2014**

**Editura PRO UNIVERSITARIA
București, 2014**

Referenți științifici:

Prof. univ. dr. Nicolae PANEA

Conf. univ. dr. Gelu CĂLINA

Copyright © 2014 Editura Universitaria

Copyright © 2014 Editura Pro Universitaria

Toate drepturile sunt rezervate Editurii Universitaria
și Editurii Pro Universitaria

Nicio parte din acest volum nu poate fi copiată fără acordul scris al editorilor.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

ILIN-GROZOIU, LOREDANA-MARIA

**Concepte, credințe și tradiții privind nemurirea sufletului și
cultul morților** / Loredana-Maria Ilin-Grozoiu. - Craiova :

Universitaria ; București : Pro Universitaria, 2014

Bibliogr.

ISBN 978-606-14-0882-5

ISBN 978-606-26-0161-4

CUVÂNT-ÎNAINTE

Lucrarea de față¹ se înscrie, prin subiectul abordat, pe linia tematicii fundamentale privind credința dintotdeauna a omului în raport cu tărâmul Lumii de Dincolo. Am analizat, din perspectivă comparatistă, principalele rituri funerare întâlnite la civilizațiile vechi și actuala societate românească, cu accent asupra substratului mitico-magic al acestora, acordând atenție practicilor funerare care indică, fără niciun dubiu, credința în viața de dincolo de mormânt. Dacă reflectăm la grija și atenția pe care o aveau oamenii din vechime față de trupul lipsit de viață, la ofrandele aduse morților în timpul înmormântării, dar și în perioada de doliu, nu putem să nu observăm existența unei astfel de credințe încă de atunci.

Se subînțelege faptul că oamenii, răspândiți pe suprafața întregului glob terestru, nu au îmbrățișat aceeași credință și că, din loc în loc, ideile, credințele religioase și practicile funerare se diferențiau. Însă, este de reținut prezența unei atitudini religioase care confirmă credința într-o divinitate sau în mai multe divinități și credința în nemurire. Probabil că aceste credințe au influențat, într-o oarecare măsură, și comportamentul unei persoane în cadrul comunității.

O serie de idei, concepte și deprinderi vechi, legate de nemurirea sufletului și cultul morților, conservate de-a lungul timpului printr-o experiență religioasă modelată de ideea că omul

¹Menționăm faptul că această carte prezintă o parte dintre concluziile proiectului de cercetare *Credințe creștine și practici rituale în spiritualitatea oltenească*, inclus în programul de cercetare al Institutului de Cercetări Socio-Umane „C. S. Nicolăescu-Plopșor” din Craiova al Academiei Române: *Biserica și societate în sud-vestul României (secolele XIV-XX)*, derulat în perioada 2013-2015.

este parte integrantă a Totului, sunt prezente și astăzi în mediul tradițional românesc, alături de credințele și practicile aduse îndeosebi de creștinism.

Această lucrare concentrează în paginile sale mărturii directe, obținute prin metoda clasică a interviului, privitoare la specificitatea pronunțată a felului în care locuitorii Olteniei se situează în civilizația populară, în tradiții, în modul de viață și grai. În centrul atenției au stat permanent secvențele și elementele cu mare vechime, dar și cele care imprimă ceremonialului funebru din spațiul investigat individualitate și notă de inedit.

Din punct de vedere metodologic, am preferat metoda anchetei orale directe, redactând, în acest scop, un chestionar privind problematica în discuție. Am avut în vedere, în primul rând, persoanele vârstnice deoarece, ca urmare a mutațiilor care s-au produs în lumea satelor, anumite secvențe ale ceremonialului funebru au dispărut, fapt ce ne-a determinat să purcedem la reconstituirea lor împreună cu generația vârstnică. Cu toate că persoanele intervievate au fost dispuse să povestească mult mai mult, am optat să selectăm acele informații care sunt edificatoare pentru gândirea omului din satul tradițional oltenesc, precum cele pe care le vom cita în text. Prin urmare, avem în cartea de față răspunsuri la chestionar, care conțin experiențele proprii sau ale apropiaților persoanelor intervievate, cu referire directă la bogăția actelor și practicilor ritualico-magice privind prezentul subiect. Din punct de vedere formal, am încercat să păstrăm nealterată vorbirea locală, fără însă a reda această vorbire printr-o scriere dialectală, care ar fi îngreunat lectura.

Ceea ce vom încerca să demonstrăm este faptul că oamenii conștientizează ideea că, odată cu moartea trupului viața nu se termină, sufletul fiind cel care își continuă existența și în Lumea de Dincolo.

AUTORUL

I. NEMURIREA SUFLETULUI: MIT SAU REALITATE?

I.1. Preluări de idei, concepte, superstiții privind nemurirea sufletului și cultul morților de la vechile credințe în tradiția populară românească

Încă de la începuturi, conștiința morții a indus și a menținut în mentalul colectiv o serie de reprezentări și practici de o varietate cu totul deosebită. Dintotdeauna, omul a aspirat la nemurire, fiind cuprins de dorința aflării secretului tinereții veșnice sau a continuării existenței pe un alt nivel ontologic. Rațiunea pentru care popoarele vechi au încercat să-și imagineze un tărâm, o lume aflată Dincolo, a fost determinată de impulsul de eludare a imprevizibilului, a necunoscutului, de îndepărtare a nederminării, judecată susținută de un profund resort psihologic: tentația deslușirii lucrului nevăzut prin prezentări figurate, cunoscute. Cu alte cuvinte, dar susținând aceeași idee, este vorba despre „acea tentativă universală de a înscrie absența într-o prezență”². În acest context, au luat naștere germenii unor credințe și practici rituale care își propuneau să lămurească anumite aspecte, referitoare la: originea și sensul morții, dar, ceea ce era cu totul fascinant, ceea ce rămânea un mister, ce se afla dincolo de aceasta, dincolo de pragul existențial.

Ceea ce s-a obținut (urmarea) a variat în funcție de particularitățile contextelor religioase și culturale: fie omul popoarelor vechi a conturat imagini înfricoșătoare ale morții, fie, dimpotrivă, a căutat „retorizarea morții” cu ajutorul forței metaforice

² J. P. Vernat, *Mit și gândire în Grecia antică. Studii de psihologie istorică*, vol. 1, traducere de Z. Petre, A. Niculescu, București, Editura Meridiane, 1995, p. 4.

de transpunere a sensului³. Doar în acest mod au putut coexista imagini ale Lumii de Dincolo, care să micșoreze intensitatea fricii, îndepărtând, deliberat, haosul prin creionarea unui Dincolo familiar, cu imagini ale spaimei față de o periculoasă relativizare a pragului dintre cele două lumi și de întoarcerea, printre cei rămași, a celor care călătoresc în lumea populată de către cei plecați dintre cei vii.

Deși moartea reprezintă un fenomen inevitabil în derularea etapelor existențiale, aceasta nu era înțeleasă ca o aneantizare în structura mentală a popoarelor vechi. Mai mult, era văzută ca o călătorie spre o altă lume, a cărei reușită depindea, în mare măsură, de îndeplinirea unor rituri funerare care asigurau părăsirea, în deplină siguranță, a Lumii de Aici. Prin efectuarea practicilor funerare, omul tuturor timpurilor a urmărit, pe de o parte, separarea totală a celor două lumi, iar pe de altă parte, menținerea unei colaborări permanente între acestea. Dacă după constatarea decesului accentul este pus pe ideea de separare a celor două lumi, imediat după ce mortul este scos din casă se urmărește restabilirea echilibrului și a ordinii comunității.

După cum menționam în *Cuvânt-înainte*, o serie de idei, concepte și deprinderi vechi, legate de nemurirea sufletului și cultul morților, conservate de-a lungul timpului printr-o experiență religioasă, modelată de ideea că omul este parte integrantă a Totului, sunt prezente și astăzi în mediul tradițional românesc, alături de credințele și practicile aduse îndeosebi de creștinism. Ceea ce a determinat această continuitate, permițând întrepătrunderea între elementele precreștine și cele creștine, „este permanenta dorință a omului de a se simți deasupra istoriei, de a fi solidar cu singura realitate vie și permanentă: Cosmosul sau Divinitatea”⁴.

³ Gilbert Durand, *Structurile antropologice ale imaginarului*, traducere de M. Aderca, București, Editura Univers Enciclopedic, 1977, p. 413.

⁴ Delia Suiogan, *Simbolica riturilor de trecere*, București, Editura Paideia, 2006, p. 160.

Faptele etnografice constatate pe teritoriul țării noastre ne-au determinat să legăm tradițiile românești, referitoare la destinul postum al sufletului, și de cele existente la vechile popoare; în aceeași măsură, am încercat, în cadrul acestui capitol, să nuanțăm paralelismele spirituale între civilizațiile vechi și actuala societate românească.

În concepția **vechilor mexicani**⁵, sufletele morților mergeau într-unul dintre cele treisprezece **ceruri** (raiuri), locuințe ale zeilor, fiecare dintre acestea fiind dominate de către un zeu principal. Ion Ghinoiu merge pe ideea că „numărul cerurilor, treisprezece, corespunde cu numărul exact al constelațiilor zodiacale de pe ecliptică (*Peștii, Berbecul, Taurul, Gemenii, Racul, Leul, Fecioara, Balanța, Scorpionul, Ophiucus* care, ocupând numai cincisprezece grade din ecliptică, este împărțită între constelațiile învecinate, *Săgetătorul, Capricornul și Vărsătorul*) și cu numărul lunilor lunare dintr-un an de douăsprezece luni solare, apare atât în calendarele vechi ale lumii (aztec, al vechilor mexicani, al dacilor de la Sarmizegetusa Regia), cât și în calendarul popular al românilor”⁶.

Referitor la destinația sufletului după moarte, vechii mexicani credeau că cei care muriseră pe teritoriul lor ajungeau în lăcașul morții – *Mictlan* (tărâmul morții), unde domneau zeii întunericului. Sufletul era condus în această lume subpământeană, de-a lungul unui râu, de către un câine⁷. În mitologiile multor popoare, implicit la români, câinele este un animal htonian și infernal, simțitor al morții și călăuză a sufletelor în Lumea de Dincolo de mormânt.

⁵ Despre credința în viața viitoare, împărtășită de triburile maya și aztec, vezi: *Cartea mayașă a morților*, scriere mayașă descifrată de Paul Arnold, traducere din limba franceză de Carola Francisc, Oradea, Editura Antet, 1996.

⁶ Ion Ghinoiu, *Obiceiuri populare de peste an. Dicționar*, București, Editura Fundației Culturale Române, 1997, p. 204.

⁷ Alexandru Stan, Remus Rus, *Istoria religiilor*, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1991, p. 46.

La români, în comunitatea de etnie rromă, se spune că, dacă în drum spre cimitir un câine trece prin fața convoiului, atunci mortul devine strigoi. Credința în strigoi este o consecință a credinței în nemurirea sufletului. În credințele populare, sunt predispuși la a deveni strigoi⁸ cei aflați în următoarele situații: copiii născuți cu tichie sau căiță pe cap; copiii nebotezați; copiii uciși de mamele lor; morții nepăziți peste care trece o pisică sau un câine; dacă peste mormânt trece un cocoș; dacă omului i-a fost luată umbra cu trestia spre a fi clădită în zid. Când revin printre cei vii, spiritele morților, uneori transformate într-un animal, înfăptuiesc numai fapte malefice⁹. Strigoii sunt deosebit de periculoși și activi „în noaptea Sfântului Andrei, numită și «Noaptea strigoilor», când ies pe la răscruci, încearcă să intre în casele oamenilor, se adună în grupuri mari și se bat între ei»¹⁰.

Tot referitor la locul în care ajungeau sufletele după moarte, în concepția vechilor mexicani, înecații aveau ca destinație cerul stăpânit de *Tlaloc*. Aceștia nu erau incinerați, ci înhumați¹¹. În mitologia tradițională românească, sufletele înecaților, ale celor care au avut un sfârșit violent sau au apelat la suicid, au un statut aparte. Se crede că „sufletele celor înecați stau de-a pururi în apele unde viii și-au pierdut viața pământească, dacă aceasta s-a întâmplat cu voința lor. Dacă însă înecarea se datorește întâmplării, sufletele lor stau

⁸ A. Gorovei, *Credințe și superstiții ale poporului român*, ediție nouă îngrijită și introducere de Iordan Datcu, București, Editura Grai și Suflet-Cultura Națională, 1995, p. 221.

⁹ Despre strigoii (moroi), vii sau morți la români, vezi: Ion Ghinoiu, *Lumea de aici, lumea de dincolo. Ipostaze românești ale nemuririi*, București, Editura Fundației Culturale Române, 1999, pp. 285-289 (în continuare se va cita: Ion Ghinoiu, *Lumea de aici, lumea de dincolo...*).

¹⁰ Ivan Evseev, *Dicționar de magie, demonologie și mitologie românească*, Timișoara, Editura Amarcord, 1998, p. 445.

¹¹ Alexandru Stan, Remus Rus, *op. cit.*, p. 46.

acolo sau ies pe-acolo numai un an de la înecare”¹². În toată perioada aceasta, care poate să dureze până la șapte ani, sufletele lor apar sub formă de stafii, umbre, în chip uman sau metamorfozate în găscă ori rață. Plâng după perechea lor, iar strigătele sau îndemnurile acestora au o puternică forță de convingere asupra trecătorilor, care, uneori, se înecă independent de voința lor, devenind, la rândul-le, spirite acvatic. Crucile lor, așezate în locul presupus al înecării, erau folosite, odinioară, în ritualuri de invocare a ploii, fiind aruncate în apa unui râu¹³.

De asemenea, vechii mexicani credeau că cei fulgerați și cei decedați din cauza anumitor boli ajungeau într-un cer stăpânit de *Tlaloc*; războinicii morți pe câmpul de luptă, prizonierii uciși de către inamici, victimele sacrificate zeilor, precum și femeile care au decedat la naștere, toți mergeau în lăcașul morții – *Casa soarelui din cer*; copiii decedați ajungeau într-un loc numit *tărâmul grădină* (Xochatlapan)¹⁴.

În acest punct al discuției trebuie introdusă și observația potrivit căreia, la vechii mexicani funerariile celor decedați de moarte naturală variau după bogăția și importanța acestora¹⁵. Cei bogați erau acoperiți cu podoabe de aur, argint și pietre prețioase, și erau sacrificați, timp de 80 de zile, zeci de sclavi, din opt în opt zile, uneori și câte un cleric din treptele inferioare, care urma să le recite, în Lumea de Dincolo, rugăciunile obișnuite. Cadavrele erau arse, iar cenușa păstrată. Pentru cei cu o situație materială precară, ritul era mult simplificat, aceștia fiind arși, iar cenușa îngropată. Era sacrificat un câine care îi conducea către lumea cealaltă.

¹² T. Pamfile, *Mitologie românească. Dușmani și prieteni ai omului*, București, 1916, p. 288.

¹³ Ivan Evseev, *op. cit.*, p. 199.

¹⁴ Alexandru Stan, Remus Rus, *op. cit.*, pp. 46-47.

¹⁵ Emilian Vasilescu, *Istoria religiilor*, ediția a III-a, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1998, p. 58.